

Otra som lakseelv

Kontrollveterinær Olav Hagen

Av Otras 220 km lange elveløp er det bare de nederste 15 km som har vært tilgjengelige for laksen. Vigelandsfossen, med en fallhøyde på ca. 18 m har alltid, også før den ble industrielt utbygd, betydd endepunktet for laksens vandring oppover vassdraget. Når man kjenner til hvor meget laks det i gode lakseår ble fisket opp på denne korte strekningen, ifølge statistikken 11 000 kg i 1886 og 5000 kg så sent som i 1948, kan man tenke seg hvilke laksemengder som kunne vært produsert i Otra om laksen hadde vært hjulpet lenger inn i vassdraget. Dette er perspektiver som må tas med i vurderingen av Otra som lakseelv. Spørsmålet om laksetrapp i Vigelandsfossen har da også tidligere vært tatt opp av grunneiere ovenfor fossen. Planene strandet imidlertid på finansieringsvansker og betenkeligheter med hensyn til de utvandrende lakseungers skjebne i kraftstasjonenes turbiner.

Generelt er det i dag stor interesse for kultiveringstilak, og i mange av våre lakseelver er det oppnådd gode resultater i de senere år. Det er derfor grunn til å tro at man nå ville ha gått til bygging av laksetrapp i Otra dersom spørsmålet hadde vært aktuelt.

I dag står det ingen laks under Vigelandsfossen og hopper meterhøyt i fossestupet for å komme videre. Det er alt gått flere år siden de siste eksemplarer av Otra-laksen bukket under for forurensningen i vassdraget. Med Otra-laksens undergang er dessverre en av de aller fineste laksestammer her i landet gått tapt for alltid. Det som særmerkte Otra-laksen og skilte den fra laksetypen i naboelvene, var at den var særskilt feit og fin, bred over ryggen og dyp i buken — og så var den stor. I en beretning fra 1599 sier Peder Clausen Friis at i Otra fanges de største laks som tas i Agder. Gjennomsnittsstørrelsen av Otrallaksen var på 8—9 kilo, og hvert år ble det fisket laks på over 20 kilo.

Man kan si at det har liten hensikt å snakke om Otrallaksen når den ikke eksisterer lenger. Otrallaksens skjebne bør imidlertid være en alvorlig tankevekker i et videre perspektiv i dagens situasjon, nemlig at man ikke kan belaste naturen, i dette tilfelle forurensning et vassdrag, utover den biologiske toleransegrense uten at det kan medføre uopprettelige skader. Visstnok kan det komme laks i Otra igjen, dersom forurensningen reduseres eller opphører, men *Otrallaksen* får vi aldri igjen. Vårt land er blitt

en laksetype fattigere, en type jeg tror det neppe finnes maken til. Denne laksestammen hadde gjennom århundrers løp adaptert seg til miljøet i nettopp dette vassdraget, og hadde derfor særskilte økologiske forutsetninger for å kunne utnytte vassdraget best mulig, noe en nyimplantert laksestamme ikke i samme grad vil ha muligheter for.

En mager trøst i den nåværende dystre situasjon for Otra som lakseelv får man kanskje si det er at i Byglandsfjorden, ca. 6 mil ovenfor Viglandsfossen, finnes en dverglaks, *Byglandsfjordsblega*. Denne dverglaks, som i fagspråket kalles relikt laks, utgjør et interessant biologisk fenomen. Det hersker ingen tvil om at Byglandsfjordsblega har sin opprinnelse fra dengang laksen kunne gå så høyt opp i Otra, det vil si i tiden før landhevingen. Byglandsfjordsblega blir 20—25 cm lang, har form og farge som laks og fører også som laksen et pelagisk levesett. Den ernærer seg vesentlig av planktonkreps, og den foretar også vandringer mellom fjord og elv lik laksens vandring til sjøen. Den er som laksen en ettertrebet sportsfisk, idet den gjør langt kraftigere motstand enn ørret av tilsvarende størrelse. Da det viser seg at laks som oppdrettes i lukkede ferskvannsdammer bare oppnår en størrelse på mindre enn 1 kg, men blir fullverdige, forplantningsdyktige individer, er det rimelig å anta at det er bestemte miljøforhold som har hindret lakseyngelen i å vandre til havet, og at Byglandsfjordsblega er resultatet av laksens adaptasjon til de endrede miljøforhold, hvor trangen til

Otralaks.

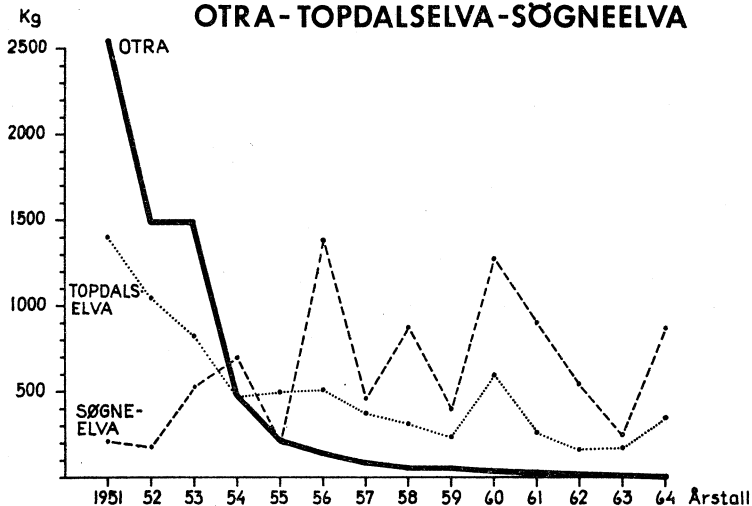
(Privat foto.)

å vandre til havet etter hvert er blitt borte.

Det har lenge vært en betydelig forurensning av Otra. Allerede først i 30-årene kunne elva ved liten vannføring se svært stygg og grumset ut. I motsetning til andre vassdrag hvor det beste fisket er ved stigende flom, måtte en i Otra vente til flommen hadde kulminert slik at elva hadde rensert seg. Forurensningene førte til store praktiske vanskeligheter for fiskerne, i form av kroker fulle av slamtrevler og slamfylte garn. Så sent som i slutten av 1940-årene var det imidlertid rike lakseår i Otra.

I begynnelsen av 1950-årene overskred man tydeligvis toleransegrensen

UTBYTTE I KILO AV LAKSE-OG SJØ-ØRRETFISKE I
OTRA - TOPDALSELVA - SØGNEELVA

for hva laksen overhodet kunne tåle av forurensning. Da gikk bestanden loddrett ned og laksen forsvant i løpet av noen ganske få år. På denne tid fant det sted en betydelig ekspansjon i celluloseproduksjonen ved Hunsfos Fabrikker. Produksjonen ble fordoblet i løpet av noen ganske få år. Norsk Wallboardfabrikk startet sin virksomhet noenlunde på samme tid. Av de undersøkelser Norsk institutt for vannforskning utførte i årene 1960—61 fremgår at det er avløpsvannet fra treforedlingsbedriftene i Venneslaområdet som er hovedårsak til forurensningene.

For tiden er en rettsak i gang mellom grunneierne i Otra og trefored-

lingsbedriftene foranlediget av at forurensningen har tiltatt slik at elva er ødelagt som lakseelv. Forurensningen i elva har også fått en langt alvorligere karakter enn den gang laksen klarte seg der. Nå er bunnen dekket av et slamlag som flomvannet bare delvis klarer å skylle bort, og som på sine steder blir så tykt at det når langt opp på leggen når man trår i det. Bademulighetene i Otra, nedenfor fabrikkene, er helt ødelagt. Dekomponeringsprosessene i slammassen medfører gassdannelse, på sine steder i en slik grad at det ser ut som vannet koker. I områdene nær utløpet forekommer det dessuten stank av svovelvannstoff, og det kan sees svart

sulfidfarget slam i bunnskiktet. Forholdene i dette området kan ikke bare tilskrives forurensningen høyere oppe i vassdraget, kloakkutslipp fra byområdet er også med å forårsake ulempene her. I et slikt miljø er det bare et par fiskearter som har mulighet for å klare seg, en av dem er ålen. Det ser imidlertid ut til at også denne hårdføre fiskeart nå begynner å få vanskeligheter. Alefiskere som av gammel vane forsøker seg med teiner ovenfor Lundsbrua, opplever ofte at ålen er død når teinene trekkes.

Ingen kjenner i dag Otras fremtidige skjebne. Skal den fortsatt tjene som resipient for avløpsvann og forurenses i en slik grad at fisk ikke lenger kan leve i elvevannet? Skal forholdene forbli så uestetiske at man ikke kan bade eller nytte vannet til andre hensiktsmessige formål? Eller kan vi håpe på at effektive tiltak blir

satt i verk så elva igjen kan bli en god lakseelv og igjen bli til pryd for Torridalen og for Kristiansand, og dermed til stor glede og nytte for de mennesker som bor i dette området.

Det er mange som har håpet på at forurensningssituasjonen i Otra kunne bli løst i samband med vannverksutbyggingen for Kristiansand. Det ser imidlertid ikke ut til å gå slik. Tross alt er jeg optimist idet jeg har tillit til at industri og myndigheter i de aktuelle områder, etter hvert vil innse nødvendigheten av å finne en løsning på forurensningene. Innerst inne tror jeg vi alle er enige om at vi ikke har råd til å la et så stort og vakkert vassdrag som Otra bli skjemmet og ødelagt av forurensninger. Mitt alternativ er fremdeles: Kloakkering av Venneslaområdet til sjøen og bruk av Otra som drikkevannskilde for Kristiansand. Jeg synes gevinsten ved en slik løsning er nokså åpenbar.